

บทที่ 2

พระรัตนตรัย ไตรสิกขา นิพพาน

พระรัตนตรัย

ความสำคัญของพระรัตนตรัย

พระรัตนตรัยเป็นหลักธรรมที่เป็นสัญลักษณ์ของพระพุทธศาสนา และเป็นหลักธรรมที่เป็นตระกูลประเพณีของพระพุทธศาสนา พระรัตนตรัยจึงเป็นหลักธรรมที่สำคัญยิ่งหลักหนึ่งในพระพุทธศาสนา

ความหมายของพระรัตนตรัย

พระรัตนตรัย คือ แก้วอันประเสริฐ หรือสิ่งสำคัญ 3 ประการ หรือสิ่งสำคัญที่รับเคารพบูชา สูงสุดของพุทธศาสนา 3 ประการ ได้แก่ พระพุทธเจ้า พระธรรม และ พระสังฆ พระราชวัลย์ (ประยุทธ์ ปยุตโถ) อธิบายความหมายของพระรัตนตรัยไว้วังนี้

1. พระพุทธเจ้า คือหัวผู้ครองสูงสุดของโลก ค้นพบมรรคาแล้วบ้าเบื้องต้นเป็นกัลยาณมิตรองค์เอก ทรงสั่งสอนธรรม ชี้นำมนุษย์ให้หลุดจากโลก

2. พระธรรม คือหลักความจริง หลักความดีงามที่พระพุทธเจ้าทรงค้นพบ และทรงแนะนำสั่งสอน ชี้ผู้มีศรัทธาพึงเรียนสืบตัวรับเอามาพิจารณาด้วยโภนิโสมนสิการให้เข้าใจถูกต้องตามจริง เพื่อจะปฏิบัติให้เป็นมรรคา และให้สำเร็จผลต่อไป

3. พระสังฆ คือหมู่ชนผู้ปฏิบัติตามมรรค และผู้สำเร็จผลชี้ผู้ครองโลกมั่นใจว่าเป็นหมู่ชนหรือสังคมอันประเสริฐ ชี้ควรสร้างสรรค์ให้เกิดมีขึ้นและชี้ตนสามารถมีส่วนร่วมได้ ด้วยการปฏิบัติตามมรรค และการสำเร็จผลนั้นเริ่มด้วยการปฏิบัติตามลักษณะแบบอย่างที่ปรากฏภายในอก คือ วินัย ความสามัคคี และความเป็นกัลยาณมิตรต่อกัน การมี

กัลยานมิตร การโಯนิโสมนสิการธรรมก็ตี การปฏิบัติตามมารคก็ตี จะเริ่งของงานได้ผลดี ในสังคมที่ดำเนินตามคติแห่งสงฆ์นี้¹

ประโยชน์ของพระรัตนตรัย

พระรัตนตรัย เป็นสรณะ (ที่พึง ที่ระลึกถึง) อันประเสริฐของมนุษย์ คือ เป็นสรณะที่มนุษย์สามารถเข้าถึงด้วยปัญญา สามารถแก้ปัญหาได้ด้วยปัญญาและการกระทำการของมนุษย์เอง จึงสามารถแก้ปัญหาหรือสามารถดับทุกข์ได้จริง เป็นสรณะอันประเสริฐจริง สมกับพระพุทธ พจน์ที่ว่า

มนุษย์มากมายแท้ ถูกภัยคุกคามเข้าแล้ว พากันยึดเอาภูเขาน้ำ ป่าบ้าง สวนและต้นไม้ศักดิ์สิทธิน้ำ เป็นที่พึง สิ่งเหล่านั้นไม่เป็นที่พึงอันเกณฑ์ได้เลย นั่นไม่ใช่สรณะ อันอุดมคนยึดเอาสรณะอย่างนั้น จะพันไปจากสรรพทุกข์หาได้ไม่

ส่วนผู้ใดถึงพระพุทธเจ้า พระธรรม พระสัngข์ เป็นสรณะ มองเห็นด้วยปัญญาถ่องแท้ ชี้งทุกข์ เหตุให้เกิดทุกข์ขึ้น ความก้าวล่วงทุกข์ และอริยมรรค มีองค์ 8 อันให้ถึงความสงบ ระงับทุกข์นี่แหละคือสรณะอันเกณฑ์ นี้คือสรณะอันอุดม คนถึงสรณะอย่างนี้แล้ว ย่อมปลดพันธนาจากทุกข์ทั้งปวง²

นอกจากจะเป็นสรณะอันประเสริฐของมนุษย์แล้ว พระรัตนตรัยยังเป็นกัลยานมิตรและเป็นแม่แบบของการพัฒนาการและบูรณาการของมนุษย์ ธรรมชาติและสังคมอีกด้วย กล่าวคือ พระพุทธเจ้าเป็นกัลยานมิตร เป็นแม่แบบ เป็นตัวอย่างว่ามนุษย์มีศักยภาพ สามารถพัฒนาตนได้สูงสุดเป็นพุทธะ รู้และเข้าถึงธรรม ไร้ปัญหา ไร้ทุกข์ มีชีวิทที่ดีงาม มีปัญญา มีเมตตาต่อสรรพสัตว์

¹ พระราชวนิช (ประยุทธ์ ปยุคลโต). พุทธธรรมฉบับปัจจุบุปจุและขยายความ. 2525. หน้า 731.

² แหล่งเดิม. หน้า 911.

พระธรรม คือ สัจจะหรือความจริงของธรรมชาติที่พระพุทธเจ้าค้นพบ และนำมาเผยแพร่ ชี้แจง และวางแผนการปฏิบัติ เพื่อให้มนุษย์สามารถพัฒนาตนจนเข้าถึงสัจจะนี้ได้ พระสังฆเป็นแม่แบบของสังคมมนุษย์ ที่อาศัยกัลยานมิตร (คือ พระพุทธเจ้า) เป็นต้นแบบ ศรัทธาและพยายามปฏิบัติตามปฏิปทาหนึ่งคําสอน (พระธรรม) นั้น เพื่อเข้าถึงสัจจะ สามารถล่วงพ้นความทุกข์ มีชีวิตที่ดีงามมีความสุข

พระรัตนตรัยจึงเป็นทั้งสรณะอันประเสริฐ เป็นทั้งกัลยานมิตร และเป็นแม่แบบของการพัฒนาการและบูรณาการของมนุษย์ ธรรมชาติ และสังคม และเป็นแม่แบบของการพัฒนาการและบูรณาการทั้งปวง

พระรัตนตรัยที่ปรากฏในวรรณกรรมหนังตะลุง

พระรัตนตรัยจะปรากฏในวรรณกรรมหนังตะลุงทุกเรื่อง เพาะกายการแสดงหนังตะลุง มีขั้นบันนิยมในการแสดง คือ ต้องอกรูปป้ายหน้าบท ซึ่งต้องขับบทป้ายหน้าบท อันเป็น ปantomบท หรือบทให้วัครุของหนังตะลุง ซึ่งต้องกล่าวถึงพระรัตนตรัยทุกครั้ง พระรัตนตรัย จึงปรากฏในวรรณกรรมหนังตะลุงมากมาย

แม้ปริมาณข้อมูลจะมีมากmany แต่พอสรุปได้ว่าพระรัตนตรัยที่ปรากฏในวรรณกรรม หนังตะลุง มีลักษณะเป็นสรณะอันสูงสุด เป็นสิ่งประเสริฐ เป็นธรรมที่ตัดกิเลสตัณหา ก่อให้เกิดปัญญา ความสุข เป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์สามารถบันดาลสิ่งมงคล สามารถป้องคุ้มครองภัยอันตรายต่าง ๆ ได้ ดังจะเห็นได้จากวรรณกรรมหนังตะลุงต่อไปนี้

บทป้ายหน้าบท ของพ่วง บุญราวดน 3 บทต่อไปนี้ กล่าวถึงพระรัตนตรัย ว่าเป็น สรณะอันประเสริฐ เป็นธรรมที่ตัดกิเลสทำให้เกิดปัญญา ทำให้มนุษย์ละชั่วทำดี ทำให้เกิดสุข เป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ สามารถป้องกันภัยพิบัติได้ดังนี้

(บทที่ 1)

หัตถ์ทั้งคู่ชูปะนัมบังคมนาท	บังคมเปื้องมุนีนาถขอมาสนา
ทรงเผยแพร่พระธรรมนำโลก	ตัดตันหาดวเหตุกิเลสมาร
แบบพระธรรมคำตรัสอธรรมรัตน	พุทธจน์อมตะปางวิหาริย
แบบพระสงฆ์ทรงศีลอดภิญญาณ	นับประมาณสองพันกว่าห้าร้อยปี
เป็นพระไตรรัตนะประเสริฐสุค	มวลนุษายិคเป็นหลักสูงศักดิ์ศรี
จะเลิกชี้วัดกิจกรรมทำความดี	โลกจะมีแต่สุขสันต์นิรันดร ¹

(บทที่ 2)

หัตถ์ทั้งสองประดองยกขึ้นปักเกศ	หัตถ์ทั้งสองประดองยกขึ้นปักเกศ
ต่างขูปเทียนโภสุนประทุมเมศ	จงจิตเจตน์เชิดชูขึ้นบุชา
นำไปไว้วองค์พระพุทธอุดมเลิศ	ให้กำเนิดพุทธะมาสนา
รำลึกถึงพระธรรมล้ำโลก	ชาวประชารอยู่เย็นเป็นสุขใจ
ขอເດືອນພຣະສົງຍ່ອງຄໍສາວກ	น้อมထີມຍົກຄຸນພຣະເອນາໄສ
ด້ວຍເຂະຫຼາດພຣະຮັດນະຕ້ຍ	គຸ່ມກັນກັບປົງປາລນາມຈາຢູ່ ²

(บทที่ 3)

หัตถ์ทั้งคู่ชูยกขึ้นปักเกศ	จงจิตเจตน์บวชสຸກចຸດປະສົງຄ
ไหว้พระไตรรัตนພຣະສາມອອງຄ	ช່າຍດໍາຮັງຮັກນາສຄາພຣ

¹ เกษม ชนะแก้ว. วิเคราะห์วรรณกรรมหนังตะลุงของพ่วง บุษราดัน. 2532. หน้า 481.

² แหล่งเดิม. หน้า 482.

ขอพุทธานุภาพปรบวนมารวาย	อย่างล้ำกรายข้าน้อยร้อยอักษร
ขอธรรมานุภาพปรบวนดสกร	ให้โอนอ่อนผ่อนตามความต้องการ
ขอสังฆานุภาพปรบวนกิเลส	กำจัดเหตุโกรธโลภหลงในสงสาร
สามดวงแก้วแพรพารณส่องสันดาน	สูสานแคนประเสริฐเลิศปัญญา ¹

บทประยหนับท ของฉัน อรนุต 5 บทต่อไปนี้ กล่าวถึง พระรัตนตรัยว่า เป็นสรณะ
อันประเสริฐ เป็นธรรมที่ตัดกิเลสตัณหา ทำให้เกิดปัญญา เป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์สามารถลดบันดาล
สิ่งมงคล สามารถป้องกันคุ้มครองภัยอันตรายต่าง ๆ ได้ ดังนี้

(บทที่ 1)

อิตบีโลภคວาคิริกรรม	มนัสการพุทธองค์ผู้ทรงศีล
สาวากษาトイคວาดานน้อมกายน	จิตถวิลให้พะรำมคำพุทธ
สุปฏิปันโนบุชาสงฆ	สาวกองค์ศรีสุคุตหมุดตัณหา
พุทธธรรมลงผ่องค์ไตรสรณะ	ดังจินคาเด่นงามทั้งสามดวง ²

(บทที่ 2)

คิโรโรมมีโสตสัตบันภิวاث	
พระพุทธองค์วงศ์ปฐุมบรมปาราชญ	ผู้ตัดขาดจากหัวงแห่งบ่วงมาร
ไม่โลภหลงปลงใจในไตรลักษณ	เห็นประจักษ์ที่ตั้งแห่งสังขาร
อ่านชาธรรมล้าฤทธิ์พิชิตมาร	เป็นสะพานได้ตัดสายนก

¹ เกษม ขนานแก้ว. วิเคราะห์วรรณกรรมหนังตะลุงของพ่วง บุษราคัณ. 2532. หน้า 482.

² เกษม ขนานแก้ว. บทประยหนับทหันตะลุง. 2536. หน้า 12.

บุชาสุมมุติสังษ์ทรงสิกรฯ	สาวกของนุนิธรรมชินศรี
ขอถึงครัยสราณนามี	ขอศิริมาเป็นเสียงคำเนียงดัง
ปลื้มกมลคนดูรู้ที่เด็ด	กลเม็ดเลี่ยมเล่นห์เสน่ห์หนัง
ให้กลมกลืนหูผู้ที่ฟัง	เหมือนหนึ่งตั้งอธิษฐานบันดาลคล ¹

(บทที่ 3)

ต่างชูเปียบบุปผาสักการะ	หัตถ์ทั้งคู่ชูยกปักศรีจะ
นั่งนอนน้อมนับถือคำยื่อสุด	พระรัตนาดวงงามทั้งสามองค์
ขอพระองค์เป็นกำแพงกันพระธรรมนั้นเป็นชง	หนึ่งพระพุทธสองพระธรรมสามพระองค์
เหล่าศัตรุหมู่ร้ายที่หมายมาด	พระพุทธองค์เป็นฉัตรกันอันตราย
หนดรากินสิ้นราชีไม่มีระกาย	จงพินาคราบร้อยหนงนเงี่ยนหาย
หั้งขอศัพท์ขอเสียงให้เกลี้ยงแจ้ว	อันตรายผ่านพ้นไม่หลอกิน
เหมือนเสียงสรวงสรรค์สรรส่งจากองค์ในกร	วิเวกแวย่วงจับจิตเป็นนิจศิล
	ให้เพิ่มภิญโญยิ่งเจริญพร ²

(บทที่ 4)

ต่างชูป้องชวาลามณฑาเทียน	ประณมหัตถ์มนัสการขึ้นเหนือเสียร
พระปฐมบรมมหาราชาปราชญ	จำรงเนียนนอนบอภิวัน
ทรงพระทานศาสนานิเวศห้าพัน	ทรงสามารถสอนสิ้นแผ่นดินสรวงสรรค์
	พระคุณลั่นเลิศคิดอกปกาจ

¹ อัม. อมร. บทนั้นจะอุ้งเรื่องน้องแก้ว. 2532. หน้า 2.² อัม. อมร. บทนั้นจะอุ้งเรื่องพ้านปากคิด. 2532. หน้า 2.

พระองค์ใช้ธรรมะเป็นอาวุธ	พื้นถูกจุดที่สำคัญของต้นหา
ต้นหาขาดสามารถข้ามภารากา	แล้วเทคโนโลยีสอนนิกรชน
ให้รู้แจ้งแสงสว่างทางประโยชน์	รักษาไทยไปร่วงปรุสุนธรรมผล
ตามนาหาปราชญ์ของพระภาคผล	ได้เปลี่ยนคนจากกิเลสสันดานมา
บุชาธรรมคำมารคของพระภาคต	ได้เจาะจารึกไว้ศึกษา
ทรงประสาทประเสริฐสุคพระพุทธชนัญชา	พระคุณค่าใหญ่ยิ่งกว่าสิ่งใด
ให้วัพระลงม์ทรงสึกษาสาวก	นิมนตร์พระนามคุ้มครองให้ผ่องใส
เหมือนพระแสงเพชรรัตน์กำจัดภัย	ให้ห่างไกลมลทินสิ้นทั้งปวง ¹

(บทที่ 5)

สิบニ้วย่างคงบุปผาสุมา มาลัย	ประณตั้งตั้งจิตอริชฐาน
ตั้งนะไม่ตั้งสะว่าสามจบ	นมัสการพระพุทธพจน์ของพระภาคผล
สำรวมจิตคิดหวังสิ้นกังวล	เป็นคำรับทราบงามลงสามหน
ก่อร่างพุทธัชัยมังสังขังเป็นกีเพียง	สติดนคิดตั้งนั้นกราบกราบ
อิจิบิโภภาคว่าศีรษะกราบ	ขอเข้าถึงพระรัตนตรัยอันไพศาล
สาวกษาใจความดานบุชาธรรม	อริชฐานถึงพระพุทธองค์
สุปฏิปันโนบุช่องค์	ช่วยขักหน้าใจอย่าให้เหลหลวง
ความครั้งหากพยายามขอตามคิด	อวิยสงฆ์รวมเป็นสามด้วยความเพียร
ขอเดชะข้านี้ผู้มีเพียร	รัตตนั้งตั้งสถิตไว้เหนือเสียง
	น้อมจำเนียรนบนธรรมพระสัมมา

¹ เกษม ขานนาก้า. บทปราയหน้าบทหนังอังกฤษ. 2536. หน้า 14.

ให้บุญกันปัญญาในสว่าง
ขออำนาจแห่งธรรมพราสัมมา

เห็นหนทางแห่งปราชญ์มุ่งมาดหา
ให้ปัญญาลูกสาวในทางกวี¹

บทปراายหน้าบทของ แบลก มนตรี (หนังปัญญา ปากพล) สาร สมวงศ์ (หนังสาร สมวงศ์) บุญธรรม เทอดเกียรติชาติ (หนังบุญธรรม เทอดเกียรติชาติ) ปกรณ์ ไชยรัตน์ ทวี ฤทธิ์ช่วง (หนังทวีศิลป์ บางตะพง) กล่าวถึงพระรัตนตรัยว่า เป็นสรรณะ สูงสุด เป็นสิ่งตัดกิเลส อวิชชา ทำให้เกิดปัญญา ความสุข เป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ สามารถปักป้อง พาลภัยได้ ดังนี้

(บทปراายหน้าบท ของ แบลก มนตรี)

ระลึกคิดจิตสงบอนบนบพระ	ว่าโนมนัสพุทธะสະ	ยอให้วพระรัตนังหั้งสามองค์
ขอให้ถึงชีวประวัตันตรัย	ไม่หลงให้คลากาโภภะโนบหลง	แสงส่องส่องประจักษ์ชัดปรัชญา ²
ท่านเปลื่องปลิดอวิชาปัญญาทรง		

(บทปراายหน้าบท ของ สาร สมวงศ์)

คงใจตรงให้วพระองค์พระบินครี	สิบนิ้วหัตถ์จัดวางห่วงบน	เป็นพระพุทธะดุณัตต์โนมีพี
บำรุงมีพระธรรมประจำกรุง	อีกพระสงฆ์ทรงยกปักศีรษะ	ตั้งสัจจะประจำใจไว้ให้ญั่หลวง
ขอปลดภัยทุกขั้นสั้นทั้งปวง		ขอบวงสรวงสรรเสริญเจริญคุณ ³

¹ อั้น อรุณ. บทหนังตะลุงเรื่องกลเมริมนวนัง. 2532. หน้า 1.

² เกษม ขนาดแก้ว. บทปراายหน้าบทหนังตะลุง. 2536. หน้า 40.

³ ศุนย์วัฒนธรรมจังหวัดสงขลา วิทยาลัยครุศาสตร์. รายงานการสัมมนาหนังตะลุง 14 จังหวัดภาคใต้.

(บทป่วยหน้าบก ของ บุญธรรม เทอดเกียรติชาติ)

(อ) ตั้งโน้มสานจบครบกำหนด กล่าวอิติปีโสกความประทรงญาณ สาวกขาโถกความตามบุญธรรม สุปฏิบันโนในที่มั่นคง ผนเครวทราพยาภยามโดยตามติด ให้คลาดแคล้วภัยพาลมาเรเบียดเบียน	นั่งประณตตั้งจิตอธิษฐาน แมสการคุณพระพุทธองค์ มาประจำจิตใจเพื่ออย่าได้หลง สาวกสงฆ์องค์ที่สามมีความเพียร พระรัตนังตั้งสถิตไว้เหนือเคียง (อ) เม้าเพียรภารนาเอ่ยบุญคุณ ¹
---	--

(บทป่วยหน้าบก ของ ปกรณ์ ไชยรัตน์)

ยกหัตถังตั้งโน้มพุทธสระ บุชาพระพุทธธรรมสงฆ์อันทรงคุณ เมตตาธรรมคำโลกาปัญญาหนุน นับเนื่องคุณแห่งองค์พระผู้ทรงญาณ บุชาพระแล้วตั้งจิตอธิษฐาน เป็นปราการปักป้องมองประชา ก้องกำเจ้ายเกียรติปราชกูรด้วยศรู ย่องนำพาให้สุขสันต์นิรันดร ²	กล่าวสารจบเคารพไตรรัตนะ เรชาหวานพุทธชัยคหลักพระศาสนา นำสัตว์โลกวิถีภัยด้วยในบุญ หนังน้อมเสียรเพียรเคารพสักการะ เอาพระคุณแห่งไตรรัตน์ปักภัยพาล ชนชาวไทยลงไกลงห่างทางอนาย ธรรมสถิตสถานได้ในโลก
--	--

¹ บุญธรรม เทอดเกียรติชาติ. บทหนังตะลุงเรื่องมิถุนของไทย. 2532. หน้า 7.² เกษม ขานนาก้าว. บทป่วยหน้าบกหนังตะลุง. 2530. หน้า 52.

(บทปราชญานันท ของ กั้น ทองหล่อ)

หัตถ์กั้งคู่ชูประณมบังคมนาท	บังคมเปื้องมุนีนาถมุ่งมหาดหมาย
มุ่งนาคมันฉันเคลื่อนน้อมกลไก	น้อมกลการอ่อนถ่ายบังคมคัล
บังคมคุณพระพุทธอุดมเลิศ	อุดมล้วนแสตนประเสริฐเลิศมหันต์
เลิศมหามหาเบรียบมาเทียนทัน	มาเทียนเก่าสุดจะพรรณนานาน
พรรณนานีองเรืองเคราะพอภิวاث	อภิวัทน์ฉันประภาคคำอ่อนหวาน
คำอ่อนหวานดังกายหมายประนาม	หมายประนามภาคการณ์ด้วยใจจง
ด้วยใจจิตคิดให้วรัตนะ	รัตน์ดังศรีฆะให้วรพระสงฆ์
ให้วรพระเสริฐสำเร็จตามจำนำ	ตามจำเนียรเรียนวงทุกองค์ไป
ทุกองค์นาป้องกันภัยยันต์ข้า	ภัยยันต์ของอาทุมหลีกเหลวไหล
หลีกเหลวหลายหายวันลับกาจัยไว	ลับกาจัยวันกลับไปไกกลกาจัย ¹

เปรียบเทียบพระรัตนตรัยที่ปรากฏในวรรณกรรมหนังตะลุงกับพระรัตนตรัยที่เป็นพุทธธรรม

พระรัตนตรัยที่ปรากฏในวรรณกรรมหนังตะลุง ดังกล่าว " หากเปรียบเทียบกับพระรัตนตรัยที่เป็นพุทธธรรม ก็สรุปได้ว่า พระรัตนตรัยที่ปรากฏในวรรณกรรมหนังตะลุง มีทั้งลักษณะที่สอดคล้องและแตกต่างกับพระรัตนตรัยที่เป็นพุทธธรรม ลักษณะที่สอดคล้อง คือ พระรัตนตรัย (พระพุทธ คือผู้พับและผู้สอนธรรม พราหมณ์ คือ สิงที่พระพุทธคันพับและนำมาสั่งสอน ได้แก่ สักธรรมและจริยธรรม พรัสลงคือผู้ปฏิบัติตามพราหมณ์) เป็นส่วนอันประเสริฐ เป็นกัลยาณมิตร ผู้ที่เข้าถึงพระรัตนตรัย ย่อมเกิดปัญญาสามารถดับทุกข์ได้ ส่วนลักษณะที่แตกต่างกัน คือพระ

¹ สำนักงานศึกษาธิการเขต 3 สงขลา. คู่มือการสอนวิชาพื้นฐาน 1. 2521. หน้า 47.

รัตนตรัยที่ปรากฏในวรรณกรรมหนังตะลุง มีลักษณะเป็นสรณะที่ศักดิ์สิทธิ์ สามารถคลับบันดาลให้เกิดปัญญา สิ่งมงคล สามารถปกป้องคุ้มครองภัยอันตรายได้

อนึ่งน่าสังเกตว่า พระรัตนตรัยที่ปรากฏในวรรณกรรมหนังตะลุง ไม่นเนกถ่วงถึงพัฒนาการและบูรณาการของมนุษย์ ธรรมชาติและสังคม แต่เน้นว่าความพันธุกรช พันอันตราย การได้ประสบสิ่งมงคล เกิดจากอำนาจของพระรัตนตรัยคลับบันดาลมากกว่ากรรม (การกระทำของมนุษย์) คลับบันดาล

ไตรสิกขา

ความสำคัญของไตรสิกขา

ไตรสิกขาเป็นหลักธรรมที่สำคัญยิ่งในพระพุทธศาสนา เพราะนอกจากจะเป็นหลักธรรมที่เป็น “พหุสัมมิกถາ” คือ “คำสอนที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงบ่อย”¹ แล้วยังถือกันว่าไตรสิกขา “เป็นระบบการปฏิบัติธรรมที่ครบถ้วนสมบูรณ์ มีข้อบenbergครอบคลุมมารคทั้งหมด และเป็นการนำเอาเนื้อหาของมารคไปใช้อย่างหมดสิ้นบริบูรณ์ จึงเป็นหมวดธรรมมาตรฐานสำหรับแสดงหลักการปฏิบัติธรรม และมักใช้เป็นแบบที่ในการบรรยายวิธีปฏิบัติธรรม²

ความหมายของไตรสิกขา

ไตร แปลว่า สาม สิกขา แปลว่า การสำเนียง การฝึกหรือฝึกอบรม ไตรสิกขาจึงได้แก่ ข้อปฏิบัติที่เป็นหลักสำหรับฝึกอบรมกาย วาจา จิตใจและปัญญาให้เจริญงอกงามยิ่งขึ้นไปจนบรรลุจุดหมายสูงสุด คือความหลุดพ้นหรือนิพพาน”³ 3 ประการ คือ

¹ พระราชนูนี (ประยุทธ์ ปัญชาടิ). พุทธศาสนาฉบับปรัชญาและขยายความ. 2525. หน้า 611.

² แหล่งเดิม. หน้า 601

³ แหล่งเดิม. หน้า 603

1. อธิคีลสิกษา คือ การฝึกอบรมในด้านความประพฤติ ระเบียบวินัย ให้มีสุจริตภาพ ภายใน วาจา และอาชีวะ
 2. อธิจิตตสิกษา คือ การฝึกอบรมทางจิตใจ การปลูกฝังคุณธรรม เสริมสร้างคุณภาพ จิตและรู้จักใช้ความสามารถในการบานสอนฯ
 3. อธิปัญญาสิกษา คือ การฝึกอบรมทางปัญญาอย่างสูง ทำให้เกิดความรู้แจ้งที่ สามารถใช้ประโยชน์ได้จริง สามารถใช้ความสามารถในการบานสอนฯ อาจสรุปได้ดังนี้
- สาระของอธิคีล คือ การค่างคนอยู่ด้วยดี มีชีวิตที่เกื้อกูล ทำนองสภាពัวคล้อง ที่ตนมีส่วนช่วยสร้างสรรค์รักษาให้อ่อนอ้อมแกล่กการมีชีวิตที่ดีงามร่วมกัน เป็นพื้นฐานที่สำคัญ สำหรับการพัฒนาคุณภาพจิตและการเจริญปัญญา
- สาระของอธิจิตต์ คือ การพัฒนาคุณภาพจิต หรือการปรับปรุงจิตให้มีคุณภาพ และ สมรรถภาพสูง ซึ่งอ่อนแกล่กการมีชีวิตที่ดีงาม และพร้อมที่จะใช้งานในทางปัญญาอย่างได้ ผลดีที่สุด

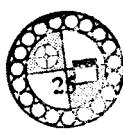
สาระของปัญญา คือ การมองดู รู้จัก และเข้าใจ สิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริง หรือ รู้เท่าทันธรรมชาติของสังขาวธรรมทั้งหลาย ที่ทำให้เป็นอยู่และทำการต่าง ๆ ด้วยปัญญา คือ รู้จักวางแผนที่ แก้ปัญหาต่อไป และชีวิตได้อย่างถูกต้องเหมาะสม ในทางที่จะเป็นไปเพื่อแผ่ ขยายประโยชน์สุข มีจิตใจผ่องใส ไร้ทุกข์ เป็นอิสระเสรี และสอดซึ่นเบิกนาน¹

ไตรสิกษา นืออาจจะเรียกสั้น ๆ ว่า ศีล สามิช ปัญญา(ศีลสิกษา = ศีล อธิจิตตสิกษา = สามิช อธิปัญญาสิกษา = ปัญญา)

อนึ่งไตรสิกษามีสาระเช่นเดียวกับพุทธโอวาท ๓ (โอวาท ๓) หรือโอวาทปาฏิโมกข์ ซึ่ง ถือกันว่าเป็นหัวใจของพระพุทธศาสนา คือ

¹ พระราชบูนี (ประยุทธ ปัญโต). คุณธรรมฉบับปรับปรุงและขยายความ. ๒๕๒๕. หน้า ๖๐๔.

² แหล่งเดิม. หน้า ๖๐๓-๖๐๔.

1. สพุพป้าปสุส อกรณ - การไม่ทำความชั่วทั้งปวง - ศีล

2. กุสลงสูปสมบูปทา - การทำแต่ความดี - สมาริ

3. สถิตดปริโยทปน - การทำจิตของตนให้สะอาดบริสุทธิ์ = ปัญญา

ไตรสิกขา ศีล สมาริ ปัญญา หากนยาวยอองก์จะเป็น อริยมารคเมืองค์ 8 (อริยัจ្យรังคิก
มารค) គី

1. ศีล (อธิศีลสิกขา) ได้แก่ สัมมาวาจา (วาจาชอบ) สัมมาภัมมันทะ (กระทำชอบ)
สัมนาอาชีវะ (เลี้ยงชีพชอบ)

2. สมาริ (อธิจิตตสิกขา) ได้แก่ สัมมาวยามะ (พยายามชอบ) สัมมาสติ (ระลึก
ชอบ) สัมมาสามาริ (จิตมั่นชอบ)

3. ปัญญา (อธิปัญญาสิกขา) ได้แก่ สัมมาทิภูมิ (เห็นชอบ) สัมมาสังกัปปะ (คำร
ชอบ)

พระพุทธศาสนาถือว่า อริยมารคเมืองค์ 8 นี้ เป็นมัชฌิมานปฎิบูปทา (ทางสายกลาง) หรือ
พระมหาธรรมยร (การครองชีวิตประเสริฐ) ในพระพุทธศาสนา

ไตรสิกษา โ工夫 3 โ工夫ปฎิโนกน์ และ อริยมารคเมืองค์ 8 จึงมีสาระอย่างเดียวกัน

ประโยชน์ของไตรสิกษา

ไตรสิกษาเป็นการปฏิบัติ เพื่อให้เกิดศีล สมาริ ปัญญา อันเป็นรากฐานของการพัฒนา
ชีวิตและสังคม ไตรสิกษาอิ่งพัฒนามากขึ้นเท่าไde ชีวิตและสังคมย่อมได้รับการพัฒนาให้เป็นชีวิต
และสังคมที่ดีงาม เป็นประโยชน์สุข ไร้ปัญหา ไร้ทุกข์มากขึ้นเท่านั้น

ไตรสิกษาจึงเป็นประโยชน์อย่างยิ่งต่อการพัฒนาชีวิตและสังคมทุกระดับ

ไตรสิกษาที่ปรากฏในวรรณกรรมหนังตะลุง

ไตรสิกษาที่ปรากฏในวรรณกรรมหนังตะลุง มีลักษณะเป็นข้อปฏิบัติ 3 ประการ ซึ่งเป็น
หัวใจของพุทธศาสนา គី สพุพป้าปสุสอกรณ (การไม่ทำความชั่วทั้งปวง) กุสลงสูปสมบูปทา

๒๐๑๔.๓.๐๖
๕๗๘

๑๑ ม.ค. ๒๕๓๘

88446

(การทำแต่ความดี) สจดดุบปริยกปน (การทำจิตของตนให้สะอาดบริสุทธิ์) แต่ใช้คำแตกต่างไปบ้าง จะเห็นได้จากบทเกี่ยวข้องเรื่องสังยศิลป์ชัย ของ กัน ทองหล่อ (หนังกัน ทองหล่อ) ดังนี้

สวัสดีคนแก่แก่ที่มาแล้วนั้น	ทบทวนคิดถึงอนิจจังวัญญาสัมชารา
ไปรคิรครวญให้ควรค่าเวลาที่ฟัง เรื่องดังหารากะเราเป็นอย่างนี้	หมุดความหมายห่วงเหเสน่ห์หา
ถ้าฟังแต่หูกูให้เหลินเจริญด้วย อันเนื้อข่าวขาวขาวเต้าแต่งແเปล่งปลั่ง	เพียงต่ออายุไว้แต่ไม่ได้สั่งรวม
เห็นเรือนร่างกลางเพลิงในเชิงตะกอน เรื่องซึ่นเชยเคยสักสุขสัมภាស	ไม่ยืนยั้งหนังเนื้อเห็นแล้วว่าเป็นเหยื่อหนอน
รักเพียงจะกลืนซึ่นชนกิรนย์เรียง เรื่องໄโลเกียร์ที่สักดิชชีวิตสัตว์	ไม่เหมือนอนนนแนกับนางบุกกลางเตียง
พอแก่ก่อรององั้งตั้งไม้มีเท้า หญิงเมื่อครั้งยังสาวบ่าวนานขอ	ความพยายามนั้นทำจิตให้หวิดเหวี่ยง
สีอะไรในโลกที่สวยงาม เสียงเพลงรักนักร้องที่ไฟเราจะ	ก็แต่เพียงหลงใหลไปช้ำคราว
อันแสงสีมนีนิลทินกร องค์พระศิริขัตถะชนะตน	การกำหนดดักกลั่นเมื่อเรายังหนุ่มสาว
พระเจ้าโอ阁มหาราชที่เกรียงไกร มีศศักดิ์มรรคสียังดีกว่า	ไม่ยึดยาวยืนนานการสวยงาม
อันยศถางสรรเสริญสุขพระว่าได้ทุกคน ✿ สัตว์เกิดในโลกนี้มันว่ามีบุญเลิศ	พอแก่ก้มจุราทำนมาถาม
สัพพป้าปัสสาวะกระนัง	ไม่เที่ยบกามเท่าสีที่พระย้อมจิ้ว
	ไม่เสนาะเหมือนเสียงธรรมคำพะสອน
	ไม่ละท้อนเหมือนแสงพระรัตนตรัย
	ดีกว่าขุนพลรบชนะข้าศึกใหญ่
	ยังเลื่อมใสพุทธะชนะตน
	พระศาสดาผู้ประสบพบเหตุผล
	ปุณฑุนที่สนใจให้คิดถึงอนิจจัง
	พระว่าเกิดในโลกนี้มีทุกชั้น
	กุณะลังลัตสูบประสัมปะกา

สังคีตตะปิรโยทพุทธภाषิษฐ์	เป็นหัวใจของพุทธศาสนา
เลิกทำนาปแล้วบุญจะหันมา	เป็นมหาลากเลิศประเสริฐคุณ ¹

เปรียบเทียบได้รับการที่ปรากฏในวรรณกรรมหนังตะลุงกับได้รับการที่เป็นพุทธธรรม

ได้รับการที่ปรากฏในวรรณกรรมหนังตะลุงดังกล่าวนี้ หากเปรียบเทียบกับได้รับการที่เป็นพุทธธรรม ก็สรุปได้ว่า ได้รับการที่ปรากฏในวรรณกรรมหนังตะลุง มีลักษณะสอดคล้องกับโวหาท 3 หรือ โวหาป้าภูไม้กํา ซึ่งมีสาระสอดคล้องกับได้รับการที่เป็นพุทธธรรม

สรุปได้ว่า ได้รับการที่ปรากฏในวรรณกรรมหนังตะลุง มีลักษณะสอดคล้องกับได้รับการที่เป็นพุทธธรรม

นิพพาน

ความสำคัญของนิพพาน

นิพพาน หรือวินดูติ เป็นจุดมุ่งหมาย หรือแก่นสารของพระพุทธศาสนา ความสำคัญของนิพพานในประเด็นนี้ ปรากฏในพระพุทธพจน์หลายแห่ง เช่น

“ กิจธุทั้งหลายอยู่ประพฤติพราหมณารย มีสิกขเป็นอาโนสังส์ มีสติเป็นอธิปไตย มีปัญญาเป็นยอด มีวินดูติเป็นแก่นสาร ”²

“ มหาสมุทรเมรุส ๆ เดียว คือ รสเดือนจันได ภารวนิยังก์เมรุส ๆ เดียว คือ วินดูติรสมันนน ”³

¹ พงศ์พันธุ์ กินนิมิต. รีวิวและผลงานวรรณกรรมหนังตะลุง ของแห่งกัน. ทองหล่อ. 2534.

หน้า 71-72.

² พระราชมนุส (ประยุทธ์ ปัญญา). เทคโนโลยีกับศาสนา. 2530. หน้า 5.

³ แหล่งเดิม

ด้วยประการจะนี้แหล่พราหมณ์ พราหมจารย์นี้มีใจรักษา สักการะ ซึ่งเสียงเป็น
อาณิสงส์ มีใช้มีความสมบูรณ์ด้วยศิลป์เป็นอาณิสงส์ มีใช้มีความสมบูรณ์ด้วยสมารถเป็น
อาณิสงส์ มีใช้มีญาณทั้งสัมภะเป็นอาณิสงส์ แต่ความหลุดพันแห่งใจอันไม่กลับก้าวเริบ
อันใด พราหมจารย์นี้มีความหลุดพันแห่งใจ อันไม่กลับก้าวเริบนั้นแหล่ เป็นที่ต้องการ
นั้นเป็นแก่นสาร นั้นเป็นที่สั่นสุดโดยรอบ¹

“ ธรรมทั้งปวงมีวิมุตติเป็นสาระ ธรรมทั้งปวงมีวิมุตติเป็นแก่นสาร ”²

นอกจากจะเป็นจุดมุ่งหมาย หรือ เป็นแก่นสารของพระพุทธศาสนาแล้ว พระพุทธศาสนา
ยังกล่าวถึงความสำคัญของนิพพานว่า “วิวาโโค เสญโ值得 มนุนาน วิราคธรรม (นิพพาน) ประเสริฐ
ที่สุดกว่าธรรมทั้งปวง ”³

ความหมายของนิพพาน

นิพพานอาจแยกได้เป็น 2 ความหมายแต่สัมพันธ์กัน คือ

1. ความหมายตามรูปศัพท์

นิพพาน มาจาก นิอุปสรรค (แปลว่า ออกไป หมดไป ไม่มี เลิก) + วน
(แปลว่า พัด ไป หรือ เป็นไปบ้าง เครื่องร้อยรัดบ้าง) ใช้เป็นกริยาของไฟ หรือการ
ดับไฟ หรือของที่ร้อนเพราะไฟ แปลว่า ดับไฟ หรือดับร้อน หมายถึง หายร้อน เย็นลง
หรือเย็นสนิท (แต่ไม่ใช่ดับสูญ) แสดงภาวะทางจิตใจ หมายถึง เย็นใจ สดชื่น ชุ่มชื่นใจ
ดับความร้อนใจ หายร้อนรน ไม่มีความกระวนกระวาย หรือ แปลว่า เป็นเครื่องดับ
กิเลส คือ ทำให้รากะ โถะ โมหะ หมดสิ้นไป⁴

¹ สุชีพ ปุญญาภก. พระไตรปิฎกสำหรับประชาชน. 2525. หน้า 50.

² พระราชวรมนูนี (ประยุทธ์ ปยุตโต). เทคโนโลยีกับศาสนา. 2530. หน้า 5.

³ พุทธศาสนาวิถี. อาศานุชนชาเทศา. 2524. หน้า 422.

⁴ พระราชวรมนูนี (ประยุทธ์ ปยุตโต). พุทธธรรมฉบับปัจจุบันและขยายความ. 2525. หน้า 261.

2. ความหมายตามคำนิยาม

มีพระพุทธเจน กล่าวถึงนิยามของนิพพานไว้หลายนิยาม คือ “นิพพาน คือ ความสันติ ลั่นโภสະ ลั่นโนหะ นิพพาน คือ ความดับแห่งภพ นิพพาน คือ ความสันติทั้งหมด นิพพาน คือ จุดจบของความทุกข์ นิพพาน คือ ความดับกิเลสและกองทุกข์”¹

ในคัมภีร์รุ่นรองและอรรถกถาภูมิการส่วนมาก นิยมให้คำนิยามของ นิพพานว่า “ไม่มี ตัณหาเป็นเครื่องร้อยรัด หรือ ออกไปแล้วจากตัณหาที่เป็นเครื่องร้อยติดไว้กับภพ”²

ประโยชน์ของนิพพาน

นิพพาน คือ การดับทุกข์ เมื่อดับทุกข์ได้ก็เป็นสุข ประโยชน์ของนิพพาน คือ ทำให้มนุษย์ เป็นสุข และเนื่องจากนิพพานเป็นการดับทุกข์ถึงที่สุด นิพพานจึงเป็นความสุขอย่างยิ่ง สมกับพระพุทธเจนที่ว่า

นิพพาน ประม สรุ นิพพานเป็นสุขอ่ายยิ่ง³

นิพพานจึงให้ความสุขอ่ายยิ่ง

หากพิจารณาด้านพัฒนาการทางสติปัญญา หรือพัฒนาการทางค่านิจิตวิญญาณของมนุษย์ นิพพาน (การดับทุกข์) เป็นสิ่งยืนยันถึงพัฒนาการทางค่านิจิตวิญญาณขั้นสูงสุดของมนุษย์ และ เป็นสิ่งยืนยันศักยภาพของมนุษย์ว่า สามารถดับเพลิงและเข้าถึงนิพพาน ซึ่งเป็นสิ่งประเสริฐสุดได้

อื่นๆเนื่องจากนิพพานเป็น อสังขธรรม ปราศจากปัจจัยปวงแต่ง มีอยู่ในที่ทุกแห่ง ให้ผล ไม่จำกัดกาล นิพพานจึงเป็นสิ่งที่มีได้พบได้ในชาตินี้ชีวิตนี้ และเป็นสิ่งที่มีประโยชน์ยิ่งแก่ทุกคน

¹ พระราชนูนី (ประยุทธ ปยุตโต). អុកនារាងលើប្រវត្តិប្រជុំនូយ. 2525. หน้า 232-234.

² ແຫລ່ງເធີມ. หน้า 261.

³ ພុំនាកាសវិភាព. រាយនមេលំនឹង. 2528. หน้า 350.

นิพพานที่ปรากฏในวรรณกรรมหนังตะลุง

นิพพานที่ปรากฏในวรรณกรรมหนังตะลุง มีลักษณะเป็นธรรมที่พันจากทุกมิติ จากกิเลส จากวัญญางาน เป็นสิ่งที่พบได้หลังจากการตาย ดังจะเห็นได้จากรwandition หนังตะลุง ดังต่อไปนี้
บทหนังตะลุงเรื่อง การเทพลง ของ จีน อรุณต บรรยายกิจวัตรของแม่ชี และกล่าวถึงนิพพานว่าเป็นความพันทุกมิติ ดังนี้

ฝ่ายซึ่งนางวางแผนให้บันดับ	แล้วเข้าสั่งภาวะนาประสาท
กรรัตน์สั่นสุดการน้ำไปตามกิจ	ตั้งอุทิศแผ่กุศลบุญราศี
ให้มนุษย์ครุฑาราสกุรี	ผู้ยังมีทุกมิติโกรกและโรคภัย
ไม่พันพระอนิจจังยังไม่ลุ	ถึงอยุนานนับสองไชย
เมื่อแผ่นดินถินทะเลเมรุไกร	เพลิงประลัยทำลายกิจวัตรปราหมณ์
เป็นวิสัยไตรภูมบจังหวัด	ย้อมเวียนว่ายอยู่ในวัญญางาน
ที่พันทุกมิติสุขโขนใหหาร	คือนิพพานพุนสวัสดิ์กำจัดภัย ¹
บทประยุหน้าบท ของ พุ่ม ศักดิ์ศรี (หนังพุ่ม ศักดิ์ศรี) กล่าวถึงนิพพานว่า เป็นความหลุดพันจากกิเลส ดังนี้	บทประยุหน้าบท ของ พุ่ม ศักดิ์ศรี (หนังพุ่ม ศักดิ์ศรี) กล่าวถึงนิพพานว่า เป็นความหลุดพันจากกิเลส ดังนี้

ให้พระมีงโนพีในตรีภพ	ดิลกอบพรมอินทร์ปั่นประสงค์
สูริมุตติหลุดอาสวัลง	ลีลาลงลับโลกโوخกันดาร
ให้พระธรรมที่นำสัตว์	ปฏิบัติชือตรงในสังสาร
ให้วัมรคสีผลสีพระนิพพาน	กิเลสมารแรงร้ายตามไม่ทัน
ให้วันกชนนีผู้มีเคราะห์	ได้เกิดเกศก่อเป็นเบญจขันร์
ถอนมเลี้ยงเที่ยงแท้ในครรภ์	จนถึงวันเกิดกายเป็นชายชาญ ²

¹ จีน อรุณต. บทหนังตะลุงเรื่อง การเทพลง. 2532. หน้า 29.

² ชวน เพชรแก้ว. วรรณกรรมหนังตะลุง. 2529. หน้า 120.

บทหนังตะลุงเรื่องน้องแก้ว ของ ฉัน อรุณต บรรยายชีวิตมนุษย์ว่า เกิดตายว่า yuan อยู่ในวัฏจักร และบรรยายนิพพานว่า เป็นฝันอันเกشم (หลุดพ้นจากวัฏจักร) คั้น*

(บรรยาย)

ผลที่สุด ชีวิตของพระเจ้าเทพварินก์มาสิ้นลงด้วยมือของยักษ์เงชโภกัณฑ์ อสูรผู้มีชีวิตอยู่อย่างประหลาด ไม่มีครั้นมาก่อนแล้วว่า ชีวิตของจอมคน จะมาจบลงอย่างนี้ มนุษย์เราไม่ว่าจะเกิดในชาติชั้นวรรณะใด จุดจบของชีวิตคือความตาย จะตายด้วยร้ายตายด้วยน้ำตายบก ก็ต้องตายด้วยกันทั้งสิ้น สัพพัง เพกะ ปริยันดัง เอวัง มัจจนาะ ชีวิตตั้ง พระพุทธองค์ทรงเปรียบชีวิตของสัตว์โลกว่าเหมือนภาชนะดิน ซึ่งมีความแตกคล้ายในที่สุด ร่างกายเรานี้เปรียบเสมือนเรือรัว ไออดังสารที่เราจะต้องเวียน輪 ว่ายตายเกิดนั้น ห่านเปรียบเหมือนแม่น้ำใหญ่ พระนิพพานห่านเปรียบเหมือนฝันอันเกشمสุข เราทุกคนกำลังพายเรือรัวคือร่างกาย ข้ามไออดังสารไปสู่ฝันพระนิพพาน แต่เรือคือสังหารแห่งร่างกาย เราจะต้องจอมลงเสียก่อนที่จะถึงฝัน ซึ่งอยู่ไกลออกไปจนมองไม่เห็น ทั้ง ๆ ที่รู้ว่าเรือเราจะล้ม ทั้ง ๆ ที่รู้ว่าเราจะชนน้ำตาย แต่ส่วนมากเราประมาทเสียไม่ค่อยคิดเตรียมตัวไว้ต่อสู้กับเหตุการณ์ ไม่ค่อยคิดเตรียมเครื่องชูชีพใส่เรือไว้ เพราะเมื่อเรือล้ม เบ้าจริง ๆ จะได้ค่าว่าเราเครื่องชูชีพอาศัยว่ายาน้ำต่อไปจนกว่าจะถึงฝัน ก็เมื่อร่างกายเปรียบเหมือนเรือรัว วัฏจักรสารบุรุษเหมือนแม่น้ำใหญ่ พระนิพพานเปรียบเหมือนฝันอันเกشمสำราญแล้ว เครื่องชูชีพก็คือ บุญกุศลนั้นแหล่งครับห่าน เมื่อตายแล้วเราจะนำอะไรไปไม่ได้ ทรัพย์สมบัติก็ร่างกายเรา ก็เป็นวัตถุอันหมาย เรายังมาจากโลกก็ต้องกลับไป เวลาจากโลกนี้ไปเรา ก็คงไว้ที่แผ่นดินนี้ สิ่งที่จะนำไปในปัจจุบันได้ ก็คือ บุญกุศล เราได้อาสาบบุญกุศลนี้แหละ เป็นเครื่องชูชีพว่ายานแม่น้ำ คือ วัฏจักรสาร ไปสู่ฝัน คือ พระนิพพานได้ครับห่าน¹

* ฉัน อรุณต. บทหนังตะลุงเรื่องน้องแก้ว. 2532. หน้า 56.

บทหนังตะลุงเรื่องมัจฉุราชเล่นกอล ของ อิน อรุณ พวรรณนาถึงวัดราชองพราธุค์และกล่าวถึงนิพพานว่า เป็นความหลุดพันจากทุกภัย และพบได้หลังจากการตาย ดังนี้

พระธุค์ทรงพระธรรมคกิเตส	บ่าເພື່ອເພກກວານນາງກະຫົລ
สันราคະລະພຍຄທມຄມລຖິນ	ໄມ້ອຍາກດີ້ອຢູ່ໃນຫ້ວັງແກ່ງປ່ວງນາຮ
ສະບັບເວັງເພັ່ນ	ປະກອບກິຈເພີຍຮ່າກຮ່ານສູານ
ຕ່ອດວ້າຕາຍໜາຍປະໂໄຍນໄພຮີຢູ່ານ	ເຂົ້ານີ້ພພານພັນທຸກນີ້ສຸກສນາຍ ¹

เปรียบเทียบนิพพานที่ปรากฏในวรรณกรรมหนังตะลุงกับนิพพานที่เป็นพุทธธรรม

นิพพานที่ปรากฏในวรรณกรรมหนังตะลุงดังกล่าวนี้ หากเปรียบเทียบกับนิพพานที่เป็นพุทธธรรม ก็สรุปได้ว่านิพพานที่ปรากฏในวรรณกรรมหนังตะลุง มีลักษณะที่สอดคล้องกับนิพพานที่เป็นพุทธธรรม เพราะต่างกล่าวถึงธรรมที่ดับ หรือหลุดพัน จากวัฏฐะสงสาร จากการตาย ทุกภัยทั้งปวง แต่นิพพานที่ปรากฏในวรรณกรรมหนังตะลุง มีลักษณะแตกต่างออกไปบ้าง คือ นิพพานเป็นสิ่งที่พบได้หลังจากการตาย ซึ่งพุทธธรรมจะเน้นว่า นิพพานเป็นสิ่งที่พบได้ในชีวิตนี้

¹ อิน อรุณ. บทหนังตะลุงเรื่องมัจฉุราชเล่นกอล. 2532. หน้า 25-26.